

УДК 339.74

НАЦІОНАЛЬНА ВАЛЮТНА СИСТЕМА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**Олійник А.А.***Київський національний торговельно-економічний університет*

У статті проаналізовано основні теоретичні підходи до визначення сутності національної валютної системи, враховуючи глобалізаційні процеси. Запропонована формалізована схема напрямів взаємовпливу національної валютної системи на національну, регіональну, світову валютні системи, а також визначено механізм впливу інституалізації міжнародних валютних відносин на національну валютну систему. Доведено, що умовах лібералізації валютних відносин відбувається переорієнтація у використанні методів валютного регулювання у розвинених країнах та країнах, що розвиваються. Визначено трансформаційні ознаки валютної системи країни, що знаходяться в процесі інтеграції до валютного союзу. Обґрунтовано можливості впливу розвинутих країн на світову валютну систему через включення національної валюти до розрахунку у кошику СДР. Виявлено фактори впливу МВФ на національну валютну систему. Запропоновано проведення подальших досліджень у напрямку визначення інтенсивності впливу факторів глобалізації на національну валютну систему. Сформовано рекомендації для України щодо узгодженості валютного та грошового регулювання, покращення можливостей інтеграції національної валютної системи до ЄС, поліпшення співпраці з МВФ у сфері валютної політики.

Ключові слова: національна валютна система, глобалізація, валютна інтеграція, лібералізація валютної політики, трансформація валютної системи, МВФ

UDC 339.74

NATIONAL CURRENCY SYSTEM UNDER GLOBALIZATION**Oliinyk A.***Kyiv national university of trade and economics*

In the article the main theoretical approaches to determining the nature of the national currency system under globalization processes are analyzed. The formalized scheme of national currency system interference on national, regional, global currency system is proposed as well as the mechanism of institutionalization of international monetary relations impact on national monetary system. It is proved that under liberalization of currency relations the exchange regulation in developed countries and developing countries are reoriented. The transformational features of national currency system in the process of integration into the monetary union are determined. The ability of developed countries to influence on the global currency system by including national currency into the calculation of the SDR is proved. Factors of the IMF influence on

national currency system are found. A further research conduction towards determining the intensity of factors influence of globalization on national exchange system is proposed. The recommendations for Ukraine on coordinating the exchange rate and monetary adjustment, improving the national monetary system integration in the EU capabilities, and enhancing the collaboration with the IMF in exchange rate policy are offered.

Keywords: national currency system, globalization, monetary integration, liberalization of monetary policy, currency system transformation, IMF.

Актуальність проблеми. Зростання продуктивних сил, поглиблення міжнародного поділу праці стали детермінантами формування світового ринку, на якому забезпечення конкурентоздатності національної економіки є пріоритетною ціллю будь-якої країни. Глобалізаційний характер розвитку світової торгівлі поряд з інституалізацією міжнародних валютних відносин здійснив трансформуючий вплив на національну валютну систему. А вже через останню, в свою чергу, створюються умови для функціонування національної економіки.

Внаслідок цього виникає потреба в теоретичному обґрунтуванні функціонування національної валютної системи в умовах глобалізації, визначення основних тенденцій її трансформації у рамках світової валютної системи, враховуючи поширеність регіоналізації та інституалізації міжнародних валютних відносин.

Аналіз останніх наукових досліджень. Теоретичні засади функціонування національних валютних систем в значній мірі досліджувались вітчизняними та закордонними вченими. Зокрема, вивченням сутності, структури національних валютних систем, питання щодо розвитку національної та світової валютної систем займалися такі, як О. Дзюблук, Л. Красавина, О. Суєтін, С. Боринець, В. Плачинда, Л. Кураков, Дж. Айзенман, Е. Леві-Єяті, Г. Мінне.

Тим не менше, питання визначення функціонування національної валютної системи в умовах глобалізації залишається відкритим з позиції обґрунтованості напрямів її трансформації у світовій валютній системі.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування особливостей та тенденцій розвитку національної валютної системи в умовах поглиблення глобалізаційних процесів функціонування міжнародної валютної системи.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сучасні зміни трансформування міжнародних валютних відносин направлені в першу чергу на ефективне опосередкування руху товарів, послуг та ін. результатів діяльності через максимальну доступність організації платежів за експортні та імпорتنі операції. Тобто, глобалізація передбачає щонайповнішу відкритість національних господарств для вільного руху факторів виробництва. Саме на даному етапі виникає суперечність між цілями світової валютної системи та пріоритетами національної економіки. Для останньої важливим є ефективне використання вигашу від спрощення участі у міжнародних торговельних та фінансових відносинах при забезпеченні мінімального ризику за допомогою якісної побудови національної валютної системи.

В економічному словнику за редакцією Л. П. Куракова національна валютна система виступає сукупністю економічних, грошово-кредитних відносин, які передбачають функціонування валюти для забезпечення зовнішньоекономічних зв'язків країни [8, с. 467].

Аналізуючи теоретичні аспекти сутності національної валютної системи, її взаємозалежності зі структурними елементами світової валютної системи, варто відмітити, що за С. Боринцем національна валютна система є частиною грошової системи країни і може виконувати самостійну функцію при участі країни у здійсненні міжнародних валютно-фінансових відносинах [5, с. 57]. Так, наприклад, відомий українських вчений розглядає національну валютну систему з позиції організації економічних відносин задля здійснення міжнародних розрахунків, утворення та використання валютних кошків, що входять до складової частини грошової системи країни. Схоже ми можемо знайти і при вивченні досліджень західних науковців, які в своїх роботах такі визначення, як *financial system*, *monetary system*, *currency system*, *foreign exchange system*, *exchange rate system* часто використовують як синоніми в контексті того, що валютна система, як і кредитна, банківська, податкова та бюджетна система є складовими грошової системи національної економіки [9, 11, 12].

В свою чергу О. Дзюблюк під призначенням національної валютної системи бачить необхідність у використанні іноземної валюти, за допомогою якої здійснюється сукупність економічних відносин щодо міжнародного платіжного обороту, для якого, зокрема, необхідним є

створення та використання валютних ресурсів країни [1, с.43]. На нашу думку, такий підхід якісно торкається реалізації національної валютної системи у напрямку підтримки валютного курсу країни з метою забезпечення конкурентоздатності в глобалізованому середовищі.

Відомий російський вчений О. Суєтін до процесу функціонування національної валютної системи додає також необхідність юридичного закріплення норм валютного регулювання держави, враховуючи, крім дії економічних законів сфери розподілу і обігу, також і норми міжнародного права [3, с. 54]. Тобто, автор виділяє інститути міжнародного регулювання як фактор міжнародного впливу на національну економічну систему.

А Красавіна зазначає, що «валютна система» – це форма організації і регулювання валютних відносин, закріплена національним законодавством або міждержавними домовленостями [2, с. 35].

Як бачимо, наукові погляди щодо визначення національної валютної системи різняться. В контексті досліджуваної теми пропонуємо розглядати національну валютну систему в якості сукупності економічних і грошово-кредитних відносин, які передбачають функціонування валюти для забезпечення зовнішньоекономічних зв'язків країни, створення і використання валютних ресурсів, що юридично закріплюється в державних правових актах, враховуючи норми регіонального, міжнародного права та забезпечуючи конкурентоспроможність національної економіки під впливом факторів глобалізації та інституалізації міжнародних фінансово-валютних відносин.

Досліджуючи структуру національної валютної системи, вкрай важливим стає завдання виокремлення елементів системи, що найбільше або найменше підпадають під глобалізаційні чинники. За С. Боринцем структура національної валютної системи виглядає так [5, с. 86]:

- національна валюта та її характеристики (режим курсу національної валюти, умова конвертованості, міжнародна ліквідність країни, паритет національної валюти);

- режим функціонування національного валютного ринку (механізм торгівлі валютою, регламентація та прядок використання міжнародних кредитних засобів і валютних коштів всередині країни та у міжнародних розрахунках);

- інституційна складова національної валютної системи (наявність валютного контролю та режим валютних обмежень щодо руху капіталів, сукупність міждержавних домовленостей, організацій та державних установ, що регулюють валютні відносини країни).

В умовах зростання відкритості та взаємопов'язаності національних економік у валютній сфері істотно модифікуються підходи до валютного регулювання. Кожна країна залежно від рівня свого економічного розвитку, обсягів участі у міжнародній торгівлі, місця в інтеграційних процесах та ін. факторів по різному адаптує власну валютну систему задля створення найбільш сприятливих умов конкурентного розвитку. В межах даного дослідження для виявлення видозмін елементів національних валютних систем в умовах глобалізації пропонується розглядати такі системи взаємовідносин (рис. 1):

1. Взаємодія між національними валютними системами розвинутих країн, країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою.

2. Процес трансформації національних валютних систем у регіональну валютну систему.

3. Вплив національних валютних систем на формування світової валютної системи через зростання національної економіки або опосередковано через участь у міжнародних валютних організаціях.

4. Вплив міжнародних фінансових організацій на національну валютну систему країн-членів.

Розглянемо більш детально вищеназвані взаємозв'язки.

1. Глобалізація, перш за все, проявляється у спрощенні валютно-фінансових відносин між країнами. При чому суттєві зміни валютної політики виникають при співробітництві розвинених країн з країнами з транзитивною економікою та країнами, що розвиваються. Зміни стосуються наступного:

- впровадження відносно більш фіксованого режиму валютного курсу в країнах, що розвиваються при збереженні гнучкого або керованого плавання в розвинутих країнах. Пов'язано з необхідністю останніх забезпечувати занижений курс національної валюти з метою збільшення обсягів торгівлі. Наприклад, більшість розвинених країн (США, ЄС) використовують плаваючий або керований плаваючий валютний режим. Країни, що розвиваються, використовують у більшій

мірі змішаний валютний режим [10]. Навіть Китай, що на початку 21 століття показував динамічний рівень розвитку протягом останніх років використовує режим із можливістю коригування курсу в межах 2%, що не може розглядатися як плаваючий.

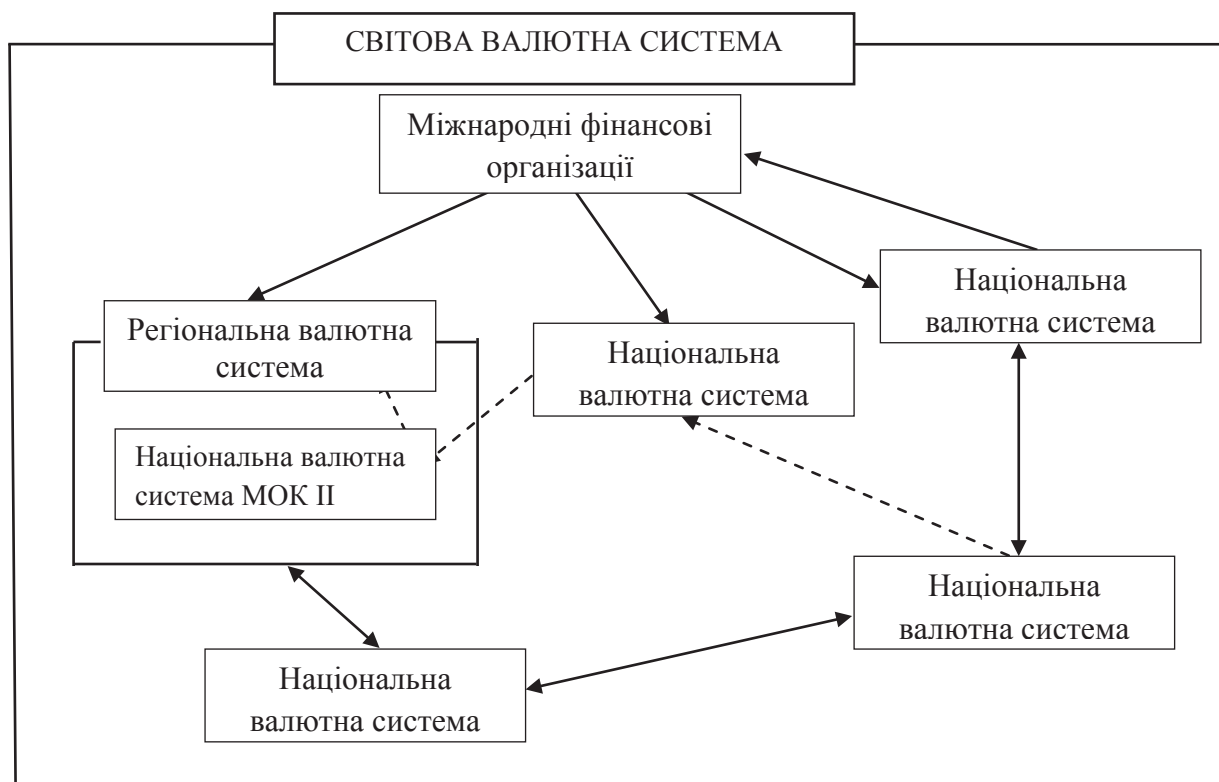

Рис. 1. Взаємозв'язки та місце національних валютних систем в умовах глобалізації світової валютної системи

Джерело: побудовано автором на основі [1, 2, 3, 4, 5, 7]

- підтримка значних обсягів валютних резервів та орієнтація національної валютної системи на інструмент девізної політики у країнах, що розвиваються. В абсолютному вимірі обсяги валютних резервів країн, що розвиваються, перевищили показник розвинутих країн: якщо у 2006 році резерви країн, що розвиваються, були вищими на 18,2% за резерви розвинутих країн, то станом на 01.01.2015 р – на 54,6%. Найбільшу частину валютних резервів становлять резерви Китаю, далі Індія, Бразилія та Мексика [7, с. 199, 10].

- необхідність впровадження системи обмежень на валютно-фінансові операції для країн, що розвиваються. Так станом на 2015 рік, у більшості розвинутих країн (86,2%) відсутні будь-які валютні обмеження щодо поточних операцій платіжного балансу. В той же час, деякі обмеження на поточні операції залишаються у 8% країн, здебільшого у тих, що були визнані розвинутими нещодавно (Чехія,

Словачія, Словенія). Що стосується фінансових операцій, то за ними здійснюється більш активний контроль: тільки 13,8% країн не мають обмежень на фінансові операції, в 55,2% країн контроль є помірним (в цілому валютний контроль стосується операцій з прямого інвестування та нерухомістю); 31,0% країн мають досить широкий перелік валютних обмежень. В цілому ж застосування валютних обмежень в розвинутих країнах носить періодичний характер, національні валютні ринки мають високий ступінь лібералізації і рух капіталу є досить вільним. Для країн, що розвиваються, у регулюванні поточних операцій платіжного балансу 27,7% країн не застосовують валютні обмеження, у 8,5% країн валютний контроль є помірним, 63,8% країн застосовують механізм жорсткого контролю за операціями експорту-імпорту товарів та послуг. При регулюванні фінансових операцій платіжного балансу країни, що розвиваються, використовують ще більш масштабні валютні обмеження. Валютні обмеження відсутні тільки у 5,4% країн, 23,1% країн здійснюють досить ліберальне валютне регулювання; 71,5% застосовують валютні обмеження по відношенню майже до всіх фінансових операцій платіжного балансу, при цьому обмеження встановлюються на тривалий термін, а застосування деяких норм валютного контролю носить постійний характер [10]. Така ситуація є наслідком низького розвитку інституційної структури національного валютного ринку країн, що розвиваються та неспроможністю справитись із спекулятивним рухом капіталу.

2. Інтеграція країн до єдиних валютних угруповань є відповіддю учасників валютних відносин на фінансові потрясіння, пов'язані з невизначеністю світової економіки. На сьогодні існує близько 100 регіональних торгово-економічних об'єднань, що використовують або планують використовувати спільну регіональну валюту. Виникають тенденції до регіональної економічної інтеграції національних економік. Сюди можна віднести можливу появу «Універсального долара суверенних держав» замість амеро в торговельно-економічному об'єднанні (США - Канада - Мексика), введення нової азійської валютної одиниці АКЮ2 на базі об'єднання АСЕАН +3 (Китай, Японія, Південна Корея) та введення нової валюти у тихоокеанському регіоні на базі австралійського долара (Нова Зеландія, Папуа - Нова Гвінея) [2, с.54].

Розглядаючи зону ЄС, варто відмітити, що впровадження єдиної валюти та механізму координації валютної політики були закономірним процесом необхідності уніфікації валютного регулювання, зменшення платежів за валютними операціями для країн-членів

Як зазначає Мироненко Г.В., трансформація національних валютних систем країн Центральної та Східної Європи, що знаходились в процесі інтеграції до ЄС, проходила у наступних етапах, зазначених у табл.1.

Таблиця 1 - Рівні трансформації національних валютних систем країн Центральної та Східної Європи

№	Назва рівня	Ключові зміни	Пояснення	Країни
1	Частково-модифіко-вана система	Трансформація елементів валютної системи	Зміна режимів валютних курсів з жорсткої і м'якої прив'язки до плаваючої, диверсифікація золотовалютних запасів (збільшення частки євро), трансформація національних інститутів, поява нових валютних інструментів (деривативів), введення конвертованості національних валют за поточними та капітальними операціями	Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія
2	Структурно-трансформована	Трансформація елементів та структурних принципів	Загальна лібералізація валютної сфери та гармонізація валютного законодавства до стандартів ЄС, зміна монетарного таргетування на інфляційне,	Польща, Словаччина, Чехія, Словенія, Естонія
3	Системно-трансформована	Перехід валютної системи в нову якість	Інтегрування національної валютної системи та складу ЄС, що передбачає делегування певних функцій по валютному регулюванню регіональному валютному союзу та остаточне включення структури національної валютної системи до елементів ЄС.	Словенія, Словаччина, Естонія

Джерело: побудовано автором на основі [4]

Таким чином, відбувається поява нових типів національних валютних систем, що підпорядковуються колективним елементам регіональної валютної системи. У такому устрою забезпечується дуалістичне поєднання, з одного боку, лібералізації руху факторів виробництва усередині валютного союзу, з іншого, стабільність функціонування під впливом глобальних фінансово-валютних потрясінь.

3. Глобалізація валютних відносин проявляється в уніфікації правил, способів валютного регулювання та у більшому поширенні взаємозв'язків між державами. У таких умовах проявляються національні економіки, які займають активне та пасивне становище щодо встановлення «правил гри» на міжнародному валютному ринку. Для прикладу, виходячи за національні рамки, національна валютна система може стати еталоном світового порядку і найменші

трансформуючі зміни елементів її валютної системи стають наслідками для усієї світової економіки. Наприклад, зміна режиму валютного курсоутворення США торкнулася б усіх аспектів функціонування валютного ринку світу, в той час як аналогічні зміни в країні з невеликою економікою лише змінили орієнтацію міжнародних потоків капіталу щодо цієї країни.

При сьогоднішній поліцентричній концепції функціонування валютних відносин ключовими є резервні валюти, що входять до кошику при розрахунку спеціальних прав запозичення (СДР). Одним із значних факторів зміни світової валютної системи можна вважати факт, що 30 листопада 2015 року Виконавчим комітетом МВФ було прийнято рішення про включення китайського юаня до складу валют в розрахунок корзини СДР з 1 листопада 2016 року (табл. 2) [6]. Такі дії підтверджують статус національної валюти Китаю як вільно конвертованої та такої, що відповідає стандартам вільного користування. Це дасть змогу Китаю поряд з іншими розвинутими країнами ще більше використовувати національну валюту у міжнародних розрахунках та забезпечити постійне включення юаня до резервних валют центральних банків інших країн. Як наслідок, Китай може забезпечити зменшення використання Центральним банком долара США та посилити лібералізацію валютно-курсового режиму та валютних операцій. В подальшому така ситуація спричиняє переорієнтацію країнами інструментів валютного регулювання у зв'язку з входженням нового «провідного гравця» на світовий валютний ринок.

Таблиця 2 - Динаміка зміни складу кошику СДР 1999-2016 рр.

Період	Долар США	Євро	Японська ієна	Фунт стерлінгів	Китайський юань
1999-2000	39	32	18	11	-
2001-2005	45	29	15	11	-
2006-2010	44	34	11	11	-
2011-2015	41,9	37,4	9,4	11,3	-
з 2016	41,73	30,93	8,33	8,09	10,92

Джерело: побудовано автором на основі [6].

Таким чином, обґрунтований механізм впливу національної економіки на формування світової валютної системи та глобалізаційні процеси в цілому.

4. Вплив міжнародних фінансових організацій. Важливою тенденцією розвитку національних валютних систем стало поширення міжнародного регулювання валютних відносин. Домінуючою

організацією є МВФ, що співпрацює з групою Світового банку у напрямку забезпечення стабільності міжнародних валютних відносин, недопущення неконкурентного використання валютного курсу.

Основна роль МВФ (Фонд) полягає в зміцненні валютного співробітництва і підтримці фінансової стабільності. У своїй діяльності Фонд керується концептуальними положеннями Ямайської валютної системи, що базуються в основному на принципах монетаризму, лібералізації та послабленню валютно-курсowego регулювання. Тим не менш, Статутом діяльності МВФ передбачено вільний вибір країнами-членами валютно-курсowego регулювання. Фонд проводить нагляд за валютно-курсогою політикою країн-членів з точки зору дотримання країнами офіційно проголошених зобов'язань [11]. Присутність та нагляд МВФ за курсогою політикою країни-члена пов'язана з накладенням на нього зобов'язань, що визначаються відповідно до рекомендацій спеціалістів Фонду. Це виявляється вагомим політичним тиском на органи монетарного регулювання, так як дані по країна-члена по валютним резервам та політиці інтервенцій регулярно публікуються. В рамках проведеного дослідження Г. Мінне було визначено, що імовірність відхилення середньостатистичної країни від плаваючого режиму курсоутворення зменшується в середньому на 2,18 п.п. кожного разу, коли МВФ публікує додаткові новини про валютну політику країни [12]. Особливо значущим такий вплив є на менш розвинуті країни та країни, що менше підпадали під нагляд МВФ. Варто зазначити, що такий вплив може нівелюватися розміром економіки, часткою торгівлі країни у світовому ВВП, рівнем розвитку демократії та чисельністю населення.

Висновки. Отже, реалізуючись у стратегічному орієнтирі, національна валютна система формується у такій структурі та з такими елементами, що, перш за все, необхідні для забезпечення високого рівня конкурентоспроможності національної економіки. Теоретичні напрацювання видатних вчених свідчать про різні точки зору одного цілого – факту, що національна валютна система є частиною світової валютної системи і їх зв'язки реалізовані як в економічному, так і в організаційно-правовому, інституалізаційному та правовому полях. Проведений емпіричний аналіз підтверджує різносторонність впливу глобалізаційних процесів на національну валютну систему і навпаки:

національної валютної системи на світову валютну систему. Подальші дослідження повинні проводитись у напрямку визначення інтенсивності конкретних факторів впливу глобалізації на національні валютні системи.

Для України проведене дослідження відображається у її взаємозв'язку в усіх проявах глобалізації: з іншими економіками, інтеграційними утвореннями (ЄС), міжнародними фінансовими організаціям (МВФ). В умовах дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також взаємодії з МВФ (на умовах трансформації валютної системи) НБУ та іншим органам монетарної влади потрібно зосередитись на наступному:

- підвищення довіри учасників валютного ринку до політики НБУ. Зважаючи на малий розмір економіки України, в умовах впровадження інфляційного таргетування коливання валютного курсу потрібно утримувати на низькому рівні. З формуванням позитивних внутрішніх (зростання експорту) та зовнішніх факторів можливе відпущення курсу;

- ефективне інтегрування економіки України до ЄС повинне забезпечуватись підвищенням рівня використання євро в поточних та фінансових операціях та зменшенням валютних обмежень для країн-членів ЄС;

- підвищення рівня співпраці з МВФ у напрямку дотримання власної валютної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Валютна політика : підручник / О.В. Дзюблюк – К. : Знання, 2007 – 423с
2. Красавина Л.Н. Концептуальные подходы к реформированию мировой валютной системы / Л.Н. Красавина // Деньги и кредит. – 2010. – №5. – С. 48-57
3. Международные валютно-финансовые отношения : учебник / А.А. Суэтин. — 4 е изд., перераб. и доп. — М. : КНОРУС, 2010. — 440 с.
4. Мироненко Г.В. Трансформація валютної політики України в умовах економічної інтеграції: Дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / Г.В. Мироненко. – Київ: КНЕУ, 2015
5. Міжнародні валютно-фінансові відносини: Підруч. для ВНЗ. — 5-те вид. перероб. і доп. Рекомендовано МОН / Боринець С.Я. — К., 2008. — 582 с.
6. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/index.htm>.
7. Плачинда В. Класифікація режимів валютного курсу / Вісник НБУ. – серпень. – 2013. – №8. – С. 31-35.

8. Экономика и право: словарь-справочник / Л. П. Кураков — М.: Вуз и школа. 2004, 738 с.
9. Aizenman J. International reserves: precautionary versus mercantilist views, theory and evidence / J. Aizenman and J. Lee // *Open Economies Review*. – 2007. – № 18. – P.191–214.
10. Annual Report on Exchange Arrangements and Exchange Restrictions, October 2014 // The IMF Annual Report on Exchange Arrangements and Exchange Restrictions [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/nft/2014/areaers/ar2014.pdf>.
11. Levy-Yeyati E. Fear of appreciation / E. Levy-Yeyati, F. Sturzenegger, P. Gluzmann // *Journal of Development Economics* – 2013 – №101(0) – P. 233-247.
12. Minne G. An International Watchtower: IMF Surveillance and the Fear of Declaring one's Exchange Rate Regime / G. Minne // *Fonds de la Recherche Scientifique* – 2013 – 41 p.